

AMENDMENTS TO THE TERRITORIAL SCOPE AND ADMINISTRATIVE DIVISION OF RAZGRAD REGION

Abstract: The chronological tracking of the changes in the territorial scope and administrative division of Razgrad district is reflected in the development of the infrastructure, the regional and territorial development. Cultural influence in the formation of center and periphery. Reveals the subordination and the interconnections between the settlements, in statistical, demographic researches, for the needs of the logistics, the integration connections with near and far territories, as they to the greatest extent affect the administrative service of the population. The changes affect the transport network, the social structure - on labor and educational migrations, and are also the subject of research by the increasingly popular field of geographical science – Culture and Electoral Geography.

Author information:

Veselin Keremedchiev

PhD Student

St. St. Cyril and Methodiy

University of Veliko Tarnovo

✉ veselinkeremedchiev@gmail.com

🌐 Bulgaria

Keywords:

territorial structure, administrative unit,
settlement network

Обективното представяне на географската картина и анализа на социално-икономическите и културните процеси в област Разград, налага очертаването на териториалната рамка, в която те протичат. Проследяването на динамиката и пластичността на тези граници има важно значение за изясняване на специфичните, конкретни особености, а хронологията осветлява измененията, които следват, най-често обективни исторически, политически, военни, миграционни и други събития. Понякога причините са субективни или конюнктурни, в духа на времето, в което са направени.

Интересът към темата е продиктуван от значимостта на процесите и тяхното изменение. Те намират отражение в развитието на инфраструктурата, регионалното и териториално развитие, субординацията и взаимовръзките между селищата, при статистически, демографски изследвания, за нуждите на логистиката, интеграционните връзки с близки и по-далечни територии, като в най-голяма степен те се отразяват на административното обслужване на населението. Трябва да добавим, че промените влияят на транспортната мрежа, социалната структура – чрез трудови, образователни миграции, а така също са обект на изследване от съвременните направления на географската наука, а именно Културната и Електоралната география.

Отправна точка на това проучване е съвременният териториален обхват и граници на област Разград. Проблематиката, обаче, засяга не само вътрешните изменения в област Разград, а и съседни общини, селища и прилежащите им землища. Определянето на териториалните граници не зависи от природно географски фактори, но трябва да се подчертае относителното сходство с граничните административно-териториални единици. Проучени са статистически, исторически, картографски и други източници и материали, таблици и нормативни документи. Застъпен е териториалния принцип, като коментарно се намесват статистически данни от

преброяванията, през годините, териториални и демографски измервания, свързани с географията на населението и селищата и съответните структури.

Според официални данни от преброяването от 2011г., площта на област Разград е 2637кв.км., а населението 128 871 души, средна гъстота – 47,5д/кв.км. През годините областта променя обхвата и административното си наименование – област, окръг, околия. Регионално е причислявана към различни съседни градове /Русе, Шумен/, към нея са прибавяни или отнемани територии, на национално равнище попада в различни райони /Североизточен– Придунавски, Северен централен и т.н./, въвеждани са и вътрешни, временни структури като - Селищна система, Селищен район.

Селища и организация на териториите по тези земи, откриваме още през античността. Достатъчно е да посочим столицата на гетите Сборяново, римският Абритус, Даус дава /градът на вълците/, Хезарград и други. Реално първи сведения за създаването на разградската каза са открити в данъчните регистри на османската империя от XVIв., като до тогава липсват източници на информация. В началото на XVIв. районът заема подобаващо място при формирането на данъчните постъпления в държавната хазна.[8] Новата каза се сформира, чрез обединяването на територии от Шуменската и Червенска кази, и включва няколко селища, сред тях днешните Разград, Попово и Исперих.[9] По-важните и многобройни изменения настъпват след Освобождението 1878г.

В новоосвободените територии по примера на царска Русия, в административната структура на България се въвеждат губерниите. На 01.07.1877г. е създадена първата българска губерния – Свищовската. До 10.02.1878г. са обособени 8 губернии, с 56 окръга. Губерниите намаляват броя си, след Берлинският конгрес, на 7 с 47 окръга, като 5 от тях – Софийска, Варненска, Русенска, Видинска и Великотърновска, с 33 окръга, в границите на Княжество България, а в Източна Ромелия – Пловдивска и Сливенска с 14 окръга. Най-точно промените могат да се проследят по нормативните актове, обнародвани в „Държавен вестник“, от първия му брой – 28.07.1879г.. Губерниите се премахват, с указ от 28.05.1880г., а броят на окръзите е намален с 10 и се преименуват в окръжия. От 05.07.1880г. окръжията, в Княжеството имат точни териториални граници, и официално посочени околии.[10] Според новото разпореждане Разградското окръжие е с 3 околии, Кокарджанска /Голямпоровецка/, Поповска и Разградска. Кубратска околия е причислена към Русенското окръжие, но с указ от 16.04.1881г. тя е закрыта заедно с Кокарджанската. Окръжията са намалени на 21.08.1882г. на 14 със 56 околии. Разградското окръжие отново е с 3 околии, но наред с Разград и Попово за околийски център е посочен Исперих.

Съединението от 06.09.1885г., обединява окръжията и броят им нараства до 23. Следва съкращаване до 18, а след 01.07.1901г. те са преименувани в окръзи и броят им е намален на 12. Закрыто е и Разградското окръжие, а Разградска околия, вече е причислена към Русенски окръг. Селищата в Кубратска околия са поделени между Русенска и Тутраканска околии, а на Исперихска между Разградска и Шуменска околии. Попово остава околия, но към Шуменски окръг. [7]

Чувствителни промени настъпват и през периода на войните 1912 - 1919г. Отстъпените или завзети територии, налагат нови корекции, засягащи предимно граничните райони с Гърция, Турция, Сърбия, Румъния. На 03.01.1923г. България е разделена на 16 окръга, от 01.08.1925г. са възстановени Исперихска и Кубратска околии. През 1934г. се въвеждат областите, като административно-териториални единици. Те са 7 на брой: Бургаска, Врачанска, Плевенска, Пловдивска, Софийска, Старозагорска и Шуменска, с общо 84 околии 920 общини. Околията Исперихска, Кубратска, Разградска, Русенска са включени в Шуменска област. От 29.07.1941г., след връщането на Южна Добруджа в границите на България, отново е обособена Русенска област, а околията Исперихска, Кубратска, Разградска са върнати в Русенска област.[16]

През периода до 1947г., следват редица изменения, незасягащи представените територии. На 06.12.1947г. областите са закрити и в страната се въвежда разделяне само на околии и общини. Тогава Исперих, Кубрат и Разград се превръщат в околийски центрове. Ново реструктуриране и обявяването на 15 окръга е въведено с указ от 22.09.1949г.[13] Най-масови промени са направени през 1958г., когато са закрити околииите и се въвеждат нови по-малки окръзи – 30 на брой. Това става официално на 23.01.1959г.. В състава на новия Разградски окръг попадат бившите околии Разградска, Кубратска /без селата Стамболово, Кошарна и Смирненски/, Исперихска /без селата Паисиево, Листец, Вълкан, Зебил, Звенимир, Зарица, Таркан, Боил, Долец и Орешене/, добавени са Костанденец, Голяма вода и Лозница, съответно от Русенска, Шуменска и Търговищенска околии. Драматично намаляване на броя на общините от 993 на 282 е извършено през декември 1978г., с цел оптимизиране на административното обслужване се въвежда наименованието „малки околии” или „големи общини”. В Разградски окръг са създадени 9 общини: Завет, Исперих, Кубрат, Лозница, Разград, Цар Калоян, Юпер, Самуил и Сеново.[7]

Любопитно е нововъведението от 21.08.1987г., когато „малките окръзи” са заменени и териториалната подялба е представена от 9 области с административни центрове Бургас, Варна, Ловеч, Монтана, Пловдив, София, София-град, Хасково и Разград. Създадената нова Разградска област бе с обхват, включващ териториите на Силистренски, Русенски, Търговищенски и Разградски окръзи. Закрита е община Юпер, а селищата ѝ са добавени към Кубратска община. Община Сеново е предадена изцяло на община Ветово. А към община Лозница се добавят закритата община Дралфа /селата Миладиновци, Маково, Голямо Ново, Росина, Кошничари/ от бившият Търговищенски окръг, и още селата Буйново, Пресяк, Твърдинци и Мировец. [15]

Според анализа на Ангел Павлов, изследвал основно, източниците на информация, свързани с промените в териториалното устройство и административно деление на Разградска област “Най-ефективното административно-териториално деление у нас е въведеното през 1934г. На област-околия-община. Областта (губернията) на 1.07.1877г. е със средна площ 12 555 кв. км., на 19.05.1934г. е 14 735 кв. км. , през 21.08.1987г. – 12 324 кв. км. и на 08.01.1999г. – 3 961 кв. км.”.[7]

Въвеждането на нова система на административно-териториално деление и уредба на страната налага сериозни изменения през 1999г. Промените не подминават и Разградска област като през 2007г. се реструктурират и създават редица нови общини, някои с ограничен брой населени места, по неутвърдени в практиката критерии. Това предизвиква спорове за границите между отделните общини, започват съдебно-процесуални спорове за гори, местности, водоизточници и други. Наложено самоуправление на общините предвижда тяхната самоиздръжка. Така се създават нови държавно-административни управи и като поредна стъпка в усъвършенстването на управлението се създават райони за планиране. За първи път територията на страната е поделена на 6 района за планиране през 2004г. “Разпределението на областите по райони на планиране не отговаря на принципите обективност, справедливост, пропорционалност и ефективна перспектива”.[7] Европейският съюз и правилата за формиране на райони за планиране, предвижда районите да имат население от 800 000 до 3 000 000 жители, така се стига до преразпределение на административните области, и решение на Министерския съвет от 13.05.2008г. Новото разделяне пряко засяга област Разград която е изведена от североизточния район (Североизточен Придунавски подрайон) и териториално изцяло преминава, в новосформирания - Северен Централен район.

Днес Разградска област се поделя на 7 общини – Завет, Исперих, Кубрат, Лозница, Разград, Самуил и Цар Калоян. Броят на градовете е 6, а селищата 97. По данни на Националния статистически институт от 2018г., броят на населението в областта е 113 714 души, с територия от 2631,7 кв. км.

Град Разград не заема идеалният географски център на Разградска област, а се намира в юг, югозападната част на територията. За името на града са изказани редица хипотези и предположения, като според академик Анани Явашов, името на Разград е свързано с близостта до откритата от него крепост в местността Хисарлъка източно от града. Други историци предполагат, че през XIII-XIVв. в пределите на града е съществувало селище с наименованието Хръзград или Хръсград, като се посочва връзка с името на болярина Хръс, управлявал тези земи. Турците произнасяли името като Хезарград, Херазград или Хразград, а българите го наричали Разград. За първи път с името Херазград той е отбелязан в турски документи от 1573г. През годините името на града се преобразувало и достигнало до наши дни като Разград.[2] След Освобождението (1878г.), градът наброявал около 10 000 души, предимно военни казарми и тилови части. Важен стратегически център за дислоциране на военни части и боеприпаси в четириъгълника Русе – Шумен – Варна – Силистра.

На общинско равнище, като самостоятелна градска община той фигурира от 1880г., като център на община от 1887г., включваща град Разград, село Стражец и ЖП гара Разград. През 1888г. се добавят селата Недоклан и Радинград, а през 1909г. се присъединява и село Ушинци, като непрекъснато се присъединяват нови селища, а някои отпадат и преминават към съседни общини. Окончателният вид включва селата: Балкански, Благоево, Дряновец, Дянково, Киченица, Липник, Мортагоново, Недоклан, Осенец, Побит Камък, Раковски, Ушинци, Черковна и Ясеновец, а през 2003г., селата Просторно и Топчии, а от 2005г. село Островче. Като околийски център, Разград, съществува от 1880г., до 1959г., като първоначално в състава са включени 52 населени места. Изменения настъпват и след закриването и възстановяването на Голямпоровецка околия, а от 1882г. част от селищата преминават в Търговищка околия. Следват нови разширения и отпадания на селища ту към Русенска, ту към Шуменска или Търговищка околии. Два пъти в многократните преобразувания Разград е център на окръг. От 10.02.1878г. до 01.06.1901г. и включва 3 околии: Голямпоровецка, Поповска и Разградска. Вторият период е от 23.01.1959г. до 28.08.1987г., включва и до днес съществуващите общини Разградска, Исперихска и Кубратска. Тогава към окръга се присъединява град Лозница.

Като областен център, град Разград се появява самостоятелно на 21.08.1987г. Новосформираната област включва бившите окръзи Разград, Русе, Силистра и Търговище. Извършени са редица вътрешни трансформации и община Дралфа преминава към община Лозница; закрива се община Сеново, като по-голяма част от селищата са присъединени към община Ветово; селата Сваленик и Церовец са прибавени към община Хлебарово, днес Цар Калоян. След 04.02.1992г. административния център на област Разград е преместен в Русе, съответно се променя и наименованието на областта – Русенска. Последвалите промени, връщат селищата към бившите им окръзи. Според последните изменения България е поделена на 28 области и област Разград отново съществува със статут на област.

До 15.09.1964г. Завет е село, в периода до 1974г. – селище от градски тип, а след тази година град. Намира се почти на равни разстояния между градовете Исперих и Кубрат, Разград и Тутракан. Предполага се, че най-старото му име е Заутица, произнасяно често като Заут, Завуд, а след Освобождението селището е записано по официални документи с името Завет.[5] Първоначално с. Завет е самостоятелна община от 1959г., център на община, формирана още от селата Веселец, Прелез и Сушево, а от 1978г. вече град Завет е център на община с 5 населени места, като към посочените е добавено село Острово. Девет години по-късно се добавят и селата Брестовене и Иван Шишманово. На околийско равнище село Завет първоначално е част от Голямпоровецка околия. По-късно след закриването и към Исперихска (1882-1901г.) и към Разградска околия до 1925г. Върната е във възстановената Исперихска околия до 1959г. Завет е включван териториално в Русенски и Разградски окръг, а като област, причисляван към Русенска губерния 1878-1880г., от 1934г. към Шуменска област, 1941-1947г. – към допълнително обособената Русенска област, от 1987-1992г. - Разградска област, с

преместването на областния център в Русенска област и от 1999г. Днес, град Завет е общински център в Разградска област.

Исперих, в миналото, е известен под името Кеманлар (Кемаллар), до 1960г. е село, а след това град. Разположен е в централната част на Лудогорието, на около 35 км., североизточно от Разград. Като общински център се обособява през 1883г. център на община, със селата Драгомъж и Малък поровец. Следват години на присъединяване на селища. През 1890г. село Свещари, 1901г. село Лъвино, през 1943г. село Райнино, Конево и Волно. Като отделна селищна система град Исперих функционира от 1978г. включваща 23 селища. [6] Като околия се утвърждава през 1882г., след което последователно е присъединяван към Разградска, Шуменска и отново Разградска околия. Част от селищата са предадени на съседната Дуловска околия. От 1925г. Исперих е отново околийски административен център. Традиционно е включван в рамките на Разградски окръг и териториално заедно с Разградски окръг е причисляван към Шуменска, Русенска, Разградска области.

Кубрат, до 1934г. е селище, известно под името Балбунар и до 1949г. е село. С града са сляти селата Дряново (1955г.), Медовене и Савин (1986г.), които след 1991г. те са отново самостоятелни селища със същите имена. Кубрат е разположен в северната част на Разградска област и отстои на 34 км. от Разград и 50 км., югоизточно от Русе.[4] В самостоятелна община се превръща през 1883г. заедно със селата Дряново, Задруга, Медовене, Савин и Точилари. През 1934г. са присъединени селата Беловец, Горичево и Севар. От 1978г. към община Кубрат е присъединено село Тетово, а през 1987г. Бисерци, Божурово, Звънарци, Мъдрево, Сеслав, Тертер, Черешово и Юпер. По-късно от общината са отделени село Тетово и Черешово към Русенска област. 2003г. са присъединени селата Каменово и Равно. От 1880г. Кубрат е административен център на Кубратска околия с включени 37 села, а на окръжно и областно равнище е бил част от Разградски окръг и Разградска и Русенска области.

Лозница до 1934г. се е наричала Кобадън, а след 1974г. селото е обявено за град. Намира се в южната част от територията на областта, на около 20 км. югоизточно от Разград и 18 км. североизточно от Търговище. На общинско равнище за кратък период е самостоятелна община (1880-1883г.), като включва още и село Ловско. След това за известно време е част от община с център село Бистра (до 1901г.). От 1934г. е част от община Макариополско. На 30.01.1959г., село Лозница е провъзгласено за център на община, като включва селата Крояч, Лозница, Ловско, Манастирско, Сейдол, Синя Вода, Студенец, Трапище и Трабач. През 1978г. населените места стават 16, добавят се още селата Бели Лом, Веселина, Гороцвет, Градина, Каменар, Крояч, Манастирци, Островче, Трапище и Чудомир, а след 1987г. целият Дралфенски район е част от община Макариополско. Населените места вече са 27. През 1991г. квартал Ловско е признат за село, а през 2001г. от общината се отделят редица села, присъединени с по-ранно решение. Последната корекция е направена през 2005г. с преминаването на село Островче към община Разград. Първоначално село Лозница е в рамките на Разградска околия за кратък период през 1901г. е в Търговищка околия, а в същата година е върната отново на Разградска околия. Следва дълъг период – 1923-1959г., в Търговищка околия. На окръжно и областно равнище, Лозница е била част от Разградски и Шуменски окръг, а що се отнася до причисляването и към променящите се областни граници част от Русенска, Шуменска, Разградска, отново Русенска и отново Разградска области.

Самуил е единственото село общински център в Разградска област и до 1934г. е известно под името Ашиклар. През 1955г. със Самуил се сливат гаровото селище – Гара Самуил, Самуил и село Църквино. Селото е разположено в източната част на областта, на около 21км. североизточно от Разград. Важен транспортен железопътен възел.[1] Първоначално съществува към община село Голям Извор. През 1990г. е към общински център село Хърсово. Самостоятелна община е от 1915г. Сливането на посочените селища става през 1955г., а от 1958г. в състава на общината влизат селата Голям Извор, Ясеновец и Черковна (до 1959г.). В

днешната община Самуил са включени 14 села и съответните кметства: Богданци, Богомилци, Владимировци, Голяма Вода, Голям Извор, Желязковец, Здравец, Кара Михал, Кривица, Ножарово, Пчелина, Хума и Хърсово. Части от селищата на общината са причислявани към Голямопоровецка околия, Разградска околия, Исперихска околия, а на окръжно и областно равнище е част от Разградски и Русенски окръзи, Русенска, Шуменска и Разградска области.

Село Торлак, както са наричали в миналото днешният град Цар Калоян е известен още с името Хлебарово до 1981г. е село, а след това град. Намира се в западната част на областта на 27 км. северозападно от град Разград и на около 38 км. от град Русе. За пръв път селището е споменато под името Торлак, в турски документи от 1573г., а от 1991г. носи името Цар Калоян. Общината с най-малко населени места – 3. Общински център е от 1958г. и включва освен Цар Калоян и село Костанденец, от 1978г. към тях се добавя и село Езерче. След закриването на община Щръклево (Русенска област) през 1987г. се добавят селата Сваленик и Церовец, но от 2003г. кметствата са върнати в Русенска област. Многобройните изменения извършени през годините на околийско окръжно и областно ниво причисляват община Цар Калоян към структури ръководени от Русе, Разград и за кратко време Шумен.

Представените данни, включващи голям обем от цифри, дати и събития, налагат използването на пространствено-времевата координатна система. Дават възможност за прилагане на историко-хронологичен подход, при изследване на настъпилите изменения. Анализът и оценката, позволяват, формирането на важни обобщения и изводи: Териториалното деление и административно-териториалното устройство на Разградска област преминава през различни етапи, всеки със свои специфични особености, следващи централизираните изменения, прилагани на територията на страната; За периода от Освобождението до края на XIXв. са характерни честите, кратковременни промени. Това се дължи на икономически и политически процеси в страната; За следващия период до 1934г. значително се увеличава броят на общините; Реформата от 1934г. е опит за коренна промяна, но и за ликвидиране на местното самоуправление. Променят се наименованията на голяма част от селищата; В периода до 1990г. промените се извършват строго централизирано, по административен път; След 1990г., в резултат на промените, административно-териториалната структура, придобива нови функции, предизвикани от настъпилите радикални промени във всички сфери на обществения живот.

След 2000г. измененията са наложени и от стремежа на България да стане пълноправен член на Европейския съюз, в отговор на европейските критерии за административно-териториално устройство. Синхронизирането с Европейското законодателство, предвижда районите за планиране да бъдат превърнати в административно-териториални области, с цел по-успешно, комплексно управление и развитие. Проблемен остава въпросът свързан с критериите за създаване на общини в отделните области. В институционално отношение, внимание заслужава мястото и ролята на Областният управител и администрация, за реализирането и контрола на провежданите национални политики, а така също и самоуправлението на най малките структури – кметствата. В Разградска област се забелязва подчертана неравномерност в разпределението, както по отношение на броя на населението, така и относно броя на селищата включени в нея. Видим е контрастът между община Цар Калоян, изградена от три селища – общинския център град Цар Калоян и селищата Костанденец и Езерче, в сравнение с останалите общини. На този етап областите запазват своята административно-териториална автономност, като се наблюдава на интеграционни социално-икономически връзки, транспортната мрежа и включване в общи инфраструктурни проекти. Затруднения се откриват и в географската отдалеченост на някои селища и цели области от фаворитизирания център.

References:

1. Abtula, A., "History of the municipality of Samuel", 2007.
2. Doikov, V., Doikov, M. (2017), Town of Razgrad and Ludogorie District, Kovachev Publishing House, 2017.
3. Doikov, V., Dimitrov, S., Simeonov, D., "The Cities of Bulgaria", Kovachev Publishing House, 2009.
4. Iliev, B. "Rodno Ludogorie", Cultural and Educational Association "Rodno Ludogorie", Sofia 2008.
5. Iliev, B., "Isperih", Publishing House of OF, Sofia, 1983.
6. Iliev, B., "Testament", Publishing House of OF, Sofia, 1988.
7. Pavlov, A. "Administrative-territorial division of Razgrad District (1877-2011)" SIMELPRESS Publishing House Sofia, 2011
8. Yavashov, A., "Historical notes on Razgrad", Jubilee collection: 35 years of Chitalishte "Development", Razgrad, 1904
9. Yavashov, A., "Razgrad. His archeological and historical past", Razgrad, 1930

Regulations:

10. Law on Administrative Division for the Territory of the Principality, SN, number 91 of 21.08.1882
11. Law on Administrative Division for the Territory of the State, SN, number 104 of 17.05.1901
12. Law on Administrative Division of the Principality of Bulgaria, SN, number 45 of 28.05.1880
13. Law on division on the territory of the Republic into districts, SN, number 219 of 22.09.1949
14. Law on New Administrative Division on the Territory of the People's Republic of Bulgaria, SN, number 7 of 23.01.1959
15. Law on the Establishment of Administrative-Territorial Units - Districts, DV, no. 65 of 21.08.1987
16. Ordinance - law for introduction of changes in the administrative division of the Kingdom, SN, number 38 of 19.05.1934